

MİLLETİN TEMSİLİ

REPRESENTATION OF THE NATION

Yard. Doç. Dr. Tevfik Gülsoy*

Abstract

Representation, due to its close relation with the concept of sovereignty, is a disputable subject in the literature of public law and political science. Under the sub-heading "Representation of the Nation" in article 80 in the 1982 Turkish Republic Constitution there is the clause that "Members of the Turkish Grand National Assembly represent, not merely their own constituencies or constituents, but the Nation as a whole". Two main principles arise from this clause. The first is that the members of parliament represent the entire nation (representative principle) and the other is the prohibition of delegate. Both principles are the result of representative democracy and include important conclusions about the juridical status of the members of parliament. On the other hand the concept of sovereignty means a fundamental transformation in the view of political representation. Yet, the modern democratic state advanced from the foundations of the nation state. The representation of the nation is the result of these conceptions. Another important matter is the close relation between representation and the election organization. Since the representatives are determined by election the election systems have an important role in the forming of the principles of national representation.

Key Words: Representation of the nation, Sovereignty, Delegate, Trustee, Representative democracy

Özet: Temsil, özellikle egemenlik kavramı ile olan yakın ilişkisinden dolayı kamu hukuku ve siyaset bilimi literatürünün tartışmalı konularındandır. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 80. maddesinde "Milletin temsili" kenar başlığıyla "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler" hükmü yer almaktadır. Bu hükümden iki temel ilke karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, milletvekillerinin bir bütün olarak milleti temsil etmeleri (*milletin temsili ilkesi*), diğeri de *emredici vekalet yasağı*dır. Her iki ilke de temsili demokrasinin bir sonucudur ve temsilcilerin

(milletvekillerinin) hukuki statüsüne ilişkin olarak önemli sonuçları bulunmaktadır. Diğer taraftan, demokratik egemenlik anlayışı siyasal temsil bakımından köklü bir dönüşümü ifade etmektedir. Yine, modern demokratik devlet ulus devlet temelinde yükselmiştir. Milletin temsili, bu anlayışların bir sonucudur. Bir başka önemli husus, temsilin, seçim müessesesi ile olan yakın ilişkisidir. Nitekim, temsilciler seçimlerle belirlendiğinden, seçim sistemleri milletin temsili ilkesini şekillendirmede belirleyici bir role sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Milletin Temsili, Egemenlik, Emredici Vekalet, Temsili Vekalet, Temsili Demokrasi

GİRİŞ

Temsil bir kavram ve müessese olarak kamu hukuku ve siyaset biliminin çokça tartışılan konularındandır. Bu, kavramın kendisinden olduğu kadar, egemenliğin kaynağı ve kullanılışı ile ilgili bir sorun olmasından da kaynaklanmaktadır. Yine, temsili organlar seçimlerle belirlendiğinden ve seçimin niteliği siyasal sistemlerin ayırt edici özelliği olduğundan ötürü de çokça tartışılmaktadır.

Temsil müessesesine yapısı gereği yer vermeyen doğrudan demokrasi anlayışı ve son derece kısıtlı olan uygulamalarını, üzerindeki tartışmalarla birlikte şu an için göz ardı edecek olursak, temsilin olmadığı herhangi bir topluma tarihte rastlamak pek olası değildir. Ne var ki, temsil niteliği itibarıyla çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Temsilin demokrasiler ortaya çıkana kadar tarih boyunca başka yöntemlerle gerçekleştiğini görmekteyiz. Teokratik, monarşik, aristokratik, oligarşik ve diktatörlük gibi yönetimlere ve anlayışlara dayanan siyasal sistemler, temsilin demokratik olmayan görünüm biçimleridir. Bunlar, demokrasilerin dayandığı ulus-halk egemenliğinin dışında, başka egemenlik anlayışlarından güçlerini alırlar. Bunların ortak özelliği otokratik olmalarıdır; halk bakımından kaygıları halkın yönetimde temsiliyi sağlamak değil, halkın yönetime itaat etmeleri ve mevcut yöneticiler ile siyasal sistemin meşruluğunu benimsemeleri/kabullenmeleridir.

Eski devirlerde temsili kurumlar varsa da, bunlar bütün vatandaşların katıldığı asil meclislerden önem bakımından oldukça uzaktırlar. Geleneksel olarak en önemli siyasal temsil biçimi, belki de tek bir şahsın bütün ülkeyi şahsında topladığı türdür. Hobbes'un mutlak yetçi görüşünde olduğu gibi veya Hitler'in yaptıklarının hiç olmazsa belli bir bölümünün Alman halkının taleplerini karşıladığı göz önünde bulundurulduğunda,

* Erzincan Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

bunların da temsilci olduklarının belirli meşruluk anlayışlarına uygunluğu görülmektedir¹. Başka şekilde ifade edecek olursak, egemenliğin kaynağı ve kullanılışı, yönetenlerin seçimi ile doğrudan orantılıdır ve bunun için de genellikle iki yaklaşım karşı karşıya gelmektedir; otokratik ve demokratik seçim yöntemleri². Otokratik seçim yöntemleri kalıtım (veraset) veya kooptasyon (bir yöneticinin halefini belirlemesi) gibi usullerdir ve bunlar iktidarlarına aynı zamanda ilahi bir temel sağlarlar. Demokratik seçim yöntemleri ise halka dayanırlar ve seçimler ve seçim sistemleri en ince ayrıntısına kadar tartışılırlar. Demokratik seçim standartları günümüzde o denli yükselmiş ve halk/ulus egemenliği ile birlikte güçlü bir meşruluk kriteri haline gelmiştir ki, dünyadaki otokratik yönetimler bile otoritelerini meşrulaştırmak için seçime başvurumaktadırlar³.

Çalışma milletin temsili çerçevesinde ele alınacağından ve bu da doğru ve gerçek anlamıyla ulus egemenliği ile demokratik yöntem ve kurumlarla belirlenebileceğinden ötürü, demokratik olmayan, bir başka deyişle otokratik temsil sistemlerine yer verilmeyecektir. Yine, çalışmada totaliter sistemlerdeki temsil anlayışına da yer verilmeyecektir. Her ne kadar bu sistemler ulus-halk egemenliğine dayandıklarına iddia etmişlerse de, demokratik yöntem ve kurumları dışladıklarından ötürü, halkın egemenliğini kendi belirlediği temsilcileri vasıtasıyla kullanmaktan tamamen uzaktırlar.

I. EGEMENLİK SORUNU ve SİYASAL TEMSİL

A. Klasik Egemenlikten Modern Egemenlik Anlayışına Geçiş: Egemenliğin İnsanileşmesi

Bir devlette siyasal iktidarın kaynağının ne olduğu, hükümet edenlerin kullandıkları üstün kudreti, egemenliği nereden aldığı, kısaca devlette egemenliğin sahibinin kim olduğu sorusunun cevabı egemenlik kavramında dğümlemektedir. Egemenliğin kaynağı, sahibi, kullanılışı ve sınırları, kavramın başlıca sorunsalları olarak karşımıza

çıkılmaktadır⁴ ve bu sorunsallar, siyasal temsil ile yakından ilişkilidir.

Uzun bir süre kamu hukukunda, siyaset felsefesinde ve klasik politika bilminde merkezi bir yer tutmuş ve çeşitli teorilerin dayanağı olmuş olmasına karşın, egemenlik teriminin kendisinin de bugüne kadar tam bir açıklığa kavuştuğu ve üzerindeki tartışmaların sona erdiği söylenememektedir. Üstelik çağdaş politika biliminde egemenlik kavramının artık terk edilmesi yönünde güçlenen görüşe karşın, farklı anlamlarıyla birlikte hem terimin hem de kavramın kullanımını devam ettirmektedir⁵. Şüphesiz ki, egemenlik kavramının terk edilmesi yönündeki görüşler, "bazı siyaset bilimcilerinin siyaset bilimini gittikçe daha fazla değerlerden ve normatif yaklaşımlardan arındırma çabası içerisinde girmesi"⁶ ile açıklanabilir. Bununla birlikte, söz konusu kavram siyaset felsefesi, siyaset teorisi ve kamu hukuku bakımından önemini ve değerini kaybetmediği gibi, dünya çapında meydana gelen değişimler (Küreselleşme ve Avrupa Birliği gibi Bölgeselleşme eğilimleri) karşısında belki de daha fazla tartışma konusu olmaktadır. Günümüzdeki demokrasi dalgası ve demokratik meşruluğun popüleriği dolayısıyla, egemenliğin kaynağı sorusunun cevabı eski önemini korumasa bile, kim-nasıl ve hangi sınırlar içerisinde yönetecek sorusunun cevabı önemini ve şiddetini arttırarak devam ettirmektedir.

Batı'da feodaliteden kral devlete geçişte ve bununla paralel olarak ulusun şekillenmesinde en üstün iktidar karşılığı olarak egemenlik kavramı merkezi bir rol üstlenmiştir. Daha sonraları bir doktrin haline gelen kavramın özellikleri etrafında modern devletin oluşumunu görmekteyiz. Egemenlik kavramını ilk defa tanımlayan ve sistemleştirmek suretiyle bir teori haline getiren Jean Bodin'e göre sınırsız ve mutlak bir iktidar olan egemenlik, aynı zamanda tek, bölünemez ve devredilemezdir⁷. Bu özellikler feodal düzenin ve feodal beyler ile bu yapının belki de en güçlü parçası haline gelmiş olan Kilise'nin sürdürdüğü parçalanmış iktidar yapısına son verilerek merkezi devletlerin kurulmasında kralların aradığı meşruluk temelini onlara vermiştir. Aynı zamanda mutlak monarşiye de yol açan ve onun meşruluk temellerini de atan bu klasik egemenlik anlayışının sonucunda, kral devlette, devlet içinde otoritenin tek yerde, yani kralın kişiliğinde yoğunlaştığını

¹ Henry B. MAYO, **Demokratik Teoriye Giriş**, Çev. Emre Kongar, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara 1964, s.80-81. Aynı yönde bkz., Alan R. BALL, **Modern Politics and Government**, Fourth Edition, Chatham House Publishers, Inc., Chatham, New Jersey, 1987, s.112.

² André DEMICHEL-Pierre LALUMIÈRE, **Kamu Hukuku**, Çev.İbrahim Kaboğlu, Doruk Yayınları, Ankara 1984, s.51.

³ Aynı yönde bkz., DEMICHEL-LALUMIÈRE, **a.g.e.**, s.51.

⁴ Bu konuda bkz. Yusuf Şevki HAKYEMEZ, **Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı**, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s.19.

⁵ Münci KAPANİ, **Politika Bilimine Giriş**, 14. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, s.54.

⁶ Atilla YAYLA, **Siyaset Teorisine Giriş**, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2002, s.10.

⁷ KAPANİ, **a.g.e.**, s.56.

görmekteyiz⁸. Kral devlete meşruluk temeli sağlayan klasik egemenlik kavramının içeriğinin belirlenmesinde bir hususun daha ilave edilmesi gerekmektedir. Özellikle Kilise'nin iktidarını ortadan kaldırmak için sadece devletin üstün iktidarının özelliklerinin neler olduğunu ortaya koymak yetmeyecektir. Nitekim ilahi kaynaklı iktidar anlayışının yerine laik bir temel oluşturmak gereklidir ve bunu da egemenliğin toplumdaki kaynaklandığı düşüncesi sağlayacaktır. İkinci aşama diyebileceğimiz bu sürecin teorik temellerini ise öncelikle Thomas Hobbes'un düşüncelerinde bulmaktayız. Hobbes'a göre "insanlar doğuştan eşit" olmakla birlikte, insanlar bu eşitliğe inanmazlar ve insan doğasında bulunan rekabet, güvensizlik ve şan ve şeref duyguları üç temel kavga unsuru olarak herkesin herkese karşı daima savaş halinde olduğu bir durumu ortaya çıkarır. Buna da ancak devlet son verebilir⁹. O'nun önerdiği devlet "gücü merkezileşmiş, şiddeti tekeline almış bir yeryüzü tanrısıdır"¹⁰. Ancak insanlar bu devleti tek tek iradelerini birleştirerek kurmuşlar ve doğal haklarını ve özgürlüklerini devretmişlerdir¹¹. Dolayısıyla, *devlet kendisini kuran bireylerin bu iradesine dayanmakta*, kaynağını bundan almaktadır. Bu noktada Hobbes "modern devletin resmini çizen ilk düşünür"¹² olarak kabul edilebilir. Ne var ki, Hobbes'un öngördüğü toplumda tek bir irade bulunmaktaydı. Bu devletin iradesiydi ve kral tarafından dile getirilmekteydi. Dolayısıyla henüz ulus devlete geçilememiştir¹³.

Bodin'den Hobbes'a gelinceye kadar, klasik egemenlik teorisinin başlıca temsilcilerinin vurguladıkları nitelikler tarihsel perspektif içinde incelendiğinde, başlıca şu sonuçlarla karşılarız. Bir defa klasik egemenlik anlayışı çağdaş anlamda devletin ortaya çıkışında teorik temel işlevini görmüştür. İkinci olarak, feodalite döneminde bölünmüş, ufanmış ve dağılmış olan iktidarı birleştirmek ve bütünleştirmek suretiyle iktidarın rasyonelleşmesini sağlamıştır¹⁴. Nihayet, klasik

egemenlik anlayışı uluslaşmaya ve ulus devlete giden yolu açmıştır¹⁵.

Ulus devleti ortaya çıkaran teorik temelleri bulmak ve oluşturmak kral devletin teorik inşasından belki de daha kolay olmuştur denebilir. Kralın iktidar gücünü halkın rıza ve onayına indirmiş olan, diğer ifadeyle iktidar olgusunu rasyonelleştirmiş olan klasik egemenlik anlayışında, egemenliği ulusa dayandırmak gibi bir hamle yeterli olacaktır. Bunun toplum-iktidar ilişkisi bakımından sosyolojik ve psikolojik temeli ise insan ve toplum yapısında zaten mevcuttur. Nitekim "hiçbir topluluk (...), saygı duyduğu bir ilke adına siyasi iktidara rıza göstermeden, kendini yönetmez. Gönüllü kulluk diye adlandırılan budur. Yönetmek için zorlayıcı güç gereklidir. Ama zorlayıcı güç, siyasi iktidar ilişkisinin yalnızca bir yüzüdür. Yönetilenlerin, yönetenin otoritesini de kabul etmeleri, onu yönetici olarak meşru saymaları gerekir"¹⁶. Sonuçta, kendisine dayanan bir egemenlik altında yaşamak insanoğlunun kolaylıkla benimseyebileceği argümanları da içerisinde barındırmaktadır. Bu süreçte özellikle Locke, Rousseau ve Sieyes başta olmak üzere, siyasal kuramcıların ulus devletin teorik temellerini inşa ettikleri görülmektedir. Önemlerinden ötürü bunlar üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır.

John Locke iki incelemeden oluşan ünlü eseri "Two Treatises Of Government"ın ilk incelemesinde egemenliğin ele geçirilmesine yönelik metafizik ayrıcalıklar öğretisini çürütmeye ayırırken, ikinci inceleme ile, siyasal kurama kendi katkısını yapmış, iktidarın kaynağı ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur¹⁷. Locke, yasama gücünü bir temsili organ olarak düşünmüştür. O'na göre yasama organı, gerçekte topluluğun kendisi ya da temsilcileri tarafından yapılmıştır. Çünkü, yasama organı sadece topluluğun üstün gücü değil, aynı zamanda kutsal ve değiştirilemezdir de¹⁸. Böylece Locke, yasamanın (aynı zamanda yürütmenin de) kaynağını topluluğa indirgemiş olmaktadır. Bunun anlamı, iktidarın kaynağının

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat BULUT, **Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi**, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s.73 vd.

⁹ Thomas HOBBS, **Leviathan**, Çev. Semih Lim, YKY, 3. Baskı, s.92-94.

¹⁰ Mithat SANCAR, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", **Doğu-Batı**, Yıl 4, Sayı 13, Ocak 2001, s.26.

¹¹ Bkz. HOBBS, **a.g.e.**,s.96 vd.

¹² Cemal Bali AKAL, **Sivil Toplumun Tanrısı**, AFA Yayınları, İstanbul 1990, s.101.

¹³ İlyas DOĞAN, "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Anayasal Sistem Reformu Bağlamında, Küreselleşme Ve Ulusal Egemenlik", **TBMM Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu**, TBMM. Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s.429.

¹⁴ KAPANİ, **a.g.e.**,s.56-57.

¹⁵ Bulut'un da ifade ettiği gibi, bu dönemde Hobbes'un teorisi doğrultusunda egemenliğin toplumdaki kaynaklandığı kabul edilse de, egemenliğin sahibi henüz ulus değildir ve kralın şahsında somutlaşmaktadır. Ne var ki, bu mutlak monarşiler devri gerek egemenliğin sahibi ulusu ortaya çıkarmak, gerekse ulus devlete giden yolu aralamak bakımından önemli bir gelişim olmuştur. Nitekim merkezileşmiş iktidar olgusuyla varlık bulan modern devlet, ortak bir kimliği oluşturan ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşmenin toplumda meydana çıkmasına katkı yapmıştır. BULUT, **a.g.e.**,s.89-90.

¹⁶ Cemal Bali AKAL, **Yasa ve Kılıç**, AFA Yayınları, İstanbul 1991, s.7.

¹⁷ M. Tefik GÜLSOY, "John Locke'un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü", **AÜEHFD.**, C.IV, Sy. 1-2, Erzincan 2000, s.276.

¹⁸ John Locke, **Two Treatises Of Government**, Ed. Thomas I. Cook, Hafner Press Company, New York 1947, s.162-63.

bireylerin iradesinin dışında aranamayacağıdır. Dolayısıyla, siyasal toplumun doğuşunu özgür insanların istek ve iradelerine dayandırmakta, meşru bir yönetimin doğuş biçimini buna bağlamaktadır¹⁹. Kuvvetler ayrılığını benimseyen ve “XVIII. Yüzyılda Batı’da geçerli olacak siyasal rejimin niteliğini ve özelliklerini belirleyen J.Locke, kendinden sonraki düşünürleri bu yönde etkilemiş, monarşilerin yıkılarak yerini *ulusun egemenliğine* dayalı rejimlere bırakma sürecinde yol gösterici olmuştur”²⁰.

Hobbes ve Locke gibi bir doğal hukukçu olan J. J. Rousseau da, siyasal toplumun kuruluşunu sözleşmeye dayandırır. Teorisinin temeli, ünlü eseri “Sosyal Sözleşme”de açıklamaya çalıştığı *genel irade* kavramına dayanmaktadır. Rousseau’ya göre, insanlar aralarında yaptıkları bir sözleşme ile siyasal toplumu kurarken, iradelerini birleştirmişler ve kendilerini bütün hakları ve yetkileri ile birlikte topluluğa devretmişlerdir. Böylece, kişilerin iradelerinin birleşmesi ve kaynaşması sonucunda ortaya genel irade çıkmaktadır. Genel irade, kişisel iradelerin toplamından ibaret olmayıp, onlardan ayrı ve onların üstünde, kendine özgü bir varlığı olan kolektif iradedir²¹. O’na göre, egemenlik genel iradenin kullanılmasıdır. Her bireyin özel iradesi vardır ve bu iradelerden oluşan genel irade daima iyiyi, doğruyu gösterir. Egemenlik meşruluğunu bu genel iradeden alır ve yasa biçiminde belirir²². Bu egemenliğin dört özelliği vardır: Devredilmezlik, bölünmezlik, yanılmazlık ve mutlaklık. Bunlardan özellikle devredilmezlik özelliği ulus bakımından hayati önemi haizdir. Halk kendi iradesini (genel irade) devrettiği anda halk olmaktan çıkar. Çünkü, *ulus* bu irade ile oluşmaktadır²³.

Nihayet Fransız İhtilali sırasında yaşayan ve onu en fazla etkileyen kişi olarak bilinen Sieyès’in “Üçüncü Sınıf Nedir?” adlı eserinde ulus ve temsil ile ilgili görüşlerinin bugüne dek uzanan etkileri bilinmektedir²⁴. O’na göre ulus, ortak bir yasa altında yaşayan ve aynı yasa koyucu tarafından temsil edilen kimselerin oluşturduğu bir

bütündür ve egemenlik ulustadır. Toplumda her türlü ayrıcalığın ulusa ve ulusun bütünlüğüne zarar verdiğine inanır. Bu nedenle, devrimle oluşacak mecliste yalnızca ulusun temsilcilerinin bulunmasını, her türlü ayrıcalığın bu anlamda reddedilmesini, dolayısıyla da bir ulusal meclisin kurulmasını savunmuştur²⁵. Nitekim, 1789’da Milli Meclis kurulurken, üyelerinin bundan böyle ulusu temsil edecekleri belirtilmiş, bunda Sieyès’in fikirlerinden büyük oranda etkilenilmiştir²⁶.

B. Modern Egemenlik Anlayışı: Demokratiklik ve Milletın Temsili Esası

17. ve 18. yüzyıldaki gelişmelerin ve fikirlerin 18. yüzyıl sonlarından itibaren sonuçlarını doğurmaya başlaması ile birlikte demokrasilerin kurulmaya ve demokratik fikirlerin pratiğe aktarılmaya başlandığı bir döneme girilmiştir. Demokratikleşme dinamik bir süreç olarak bugüne kadar devam ede gelmiştir ve egemenlik anlayışındaki bir dönüşümü de bünyesinde barındırmaktadır. Demokratik devlet modern devlet anlayışı olup, dayandığı egemenlik anlayışı ile de modern egemenlik kavramına geçişi ihtiva etmektedir.

Teokratik doktrinler 18. yüzyılın sonlarına kadar etkinliklerini korumuş olmakla birlikte, bu yüzyılda ortaya çıkan yeni fikir akımları, iktidarın meşruluk kaynağını yeryüzünde ve toplumda aramak gerektiği düşüncesini işlemeye başlamışlardır. Doğal hukuk okulu ve özellikle Rousseau tarafından geliştirilen bu fikirler 1789 Fransız İhtilali büyük ölçüde etkilemişlerdir. Milli egemenlik doktrini ihtilal ideolojisinin temel taşlarından biri olarak benimsenmiş ve bir anayasa ilkesi olarak Fransız pozitif hukukuna ve zamanla da Türkiye dahil birçok ülke anayasalarına yerleşmiştir²⁷.

Egemenlik ile ilgili demokratik görüşler iki başlık altında toplanmaktadır: Milli egemenlik ve halk egemenliği. Her iki egemenlik teorisindeki temel anlayış farkının esası şu düşünceye dayanmaktadır: “Milli egemenlik teorisinde, egemenliğin soyut bir bütün olarak kendisine manevi kişilik tanınan millete verilmesine karşılık, halk egemenliği teorisinde egemenlik somut olarak belli bir zamanda milli topluluğu meydana getiren vatandaşlar kitlesine verilmektedir”²⁸. Her iki teori de, siyasal iktidarın kaynağı ve meşruluk temeli bakımından ortaya atılan demokratik teorilerdir. Her iki teori arasında çoğunlukla bir ayrım yapılmadığı²⁹ ve ikisinin de aynı anlamda

¹⁹ Ayferi GÖZE, **Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler**, 3. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1986, s. 157.

²⁰ Mehmet AKAD-Biherin VURAL DİNÇKOL, **Genel Kamu Hukuku**, 3.Basım, Der Yayınları, İstanbul 2004, s.115.

²¹ KAPANİ, **a.g.e.**,

²² Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, 7.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2001, s.94.

²³ AKAD- VURAL DİNÇKOL, **a.g.e.**, s.123. Yine bu nedenle Rousseau egemenliği temsiline imkansız olduğunu savunmuştur. Bu konuya aşağıda temsili demokrasiye yönelik eleştiriler ele alınırken değinilecektir.

²⁴ Bkz., Murat SARICA, **Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş**, İÜHF. Yayını, İstanbul 1969, s.101.

²⁵ Bkz., GÖZE, **a.g.e.**, s.217-220.

²⁶ SARICA, **a.g.e.**, s.101.

²⁷ KAPANİ, **a.g.e.**, s.71.

²⁸ KAPANİ, **a.g.e.**, s.73.

²⁹ Batı literatüründe bugün genellikle her iki kavramı da kapsayacak şekilde “**popular sovereignty**” terimiyle

kullanıldığı görülmekle birlikte, başlangıçta gerek teorik, gerekse pratik bakımdan farklı demokrasi anlayışlarını yansıtan görüşler olarak ortaya çıkmışlardır³⁰. Buna karşın, günümüzde bu farklılıkların pek bir önemi kalmadığı kabul edilmektedir³¹.

Özellikle de, bir ülke içinde birden fazla halkın varlığını ifade etmek ve bunu halk egemenliği anlayışına dayandırmak ile tek bir ulusun varlığı ve bu ulusun egemenlik hakkı arasında ciddi bir siyasal tercih farkı oluşturacağı açıktır. Bu noktada, Kıta Avrupası ve Türkiye'nin tercihini daha çok millet egemenliğinden yana koyduğu söylenebilir ve özetle şu şekilde ifade edilmiştir: Demokratik egemenlik doktrinlerinin ortak noktası, asıl egemenliğin topluluğa ait oluşudur. Modern toplulukların çoğunlukla millet biçimini aldıkları göz önünde bulundurulduğunda, demokratik doktrin sıkça şu formül ile özetlenmiştir: Asıl egemenlik millettir. Demokratik doktrin, millet egemenliği doktrindir³².

Şüphesiz ki, egemenliğin kullanılması bakımından Aydınlanma Çağı ile ortaya çıkan gelişmeler her alanda büyük bir dönüşümü ifade etmektedir. İktidarın sınırlandırılması ve siyasal özgürlüklerin güvence altına alınması, dolayısıyla da halkın yönetime katılımını sağlayan hareketler, somut olarak dünyanın ilk yazılı anayasalarına (1789 A.B.D. ve 1791 Fransız Anayasaları) sahip olması sonucunu doğurmuştur. Bir zamanlar bu hareketlerin dinamizmini de, o güne kadar olan egemenlik anlayışının değişimini ifade etmek için kullanılan halk egemenliği ve özellikle milli egemenlik doktrinleri oluşturmuştur. Aynı dinamizm, bütün 19. yüzyıla damgasını vuran

karşılanmaktadır ve halk egemenliği anlamına gelir. Ne var ki, Sartori'nin ilginç çözümlemesi bize "demos" sözcüğünün Latinceye "populus" olarak çevrilmesinin, sözcüğün zaten anlamında ve kullanımında olan belirsizliklerin daha artmasına yol açtığını göstermektedir. Giovanni SARTORI, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara 1993, s.23. Ayrıntılar için bkz., aynı yer. Gerçekten de, demos ve kratos sözcüklerinin bileşkesi olan demokrasinin, sadece halkın iktidarı olarak anlaşılması doğru mudur? Yanıtı yine Sartori'de bulabiliriz: "Gerçek odur ki halkın iktidarı kavramından başka bir şeye dayanmayan bir demokrasi teorisi, yalnızca otokratik iktidarla savaştığı sürece yeterlidir. Bu hasım yenilince, halka otomatik olarak devredilen şey, yalnızca saymaca bir haktır. İktidarın kullanılması ise apayrı bir sorundur". SARTORI, **a.g.e.**, s.33.

³⁰ Hayati HAZIR, **Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Alter Yayınları, Ankara 2004, s.66. Aynı yönde bkz., Hüseyin Nail KUBALI, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar ve Siyasal Rejimler)**, İÜHF. Yayını, İstanbul 1969, s.207.

³¹ Bkz., KAPANİ, **a.g.e.**, s.75; TEZİÇ, **a.g.e.**, s.99.

³² Leon DUGUIT, **Kamu Hukuku Dersleri**, Çev. Süheyp Derbil, Ankara 1954, s.63; Ali Fuat BAŞGİL, **Esas Teşkilat Hukuku I (Türkiye Siyasal Rejimi ve Anayasa Prensipleri)**, Baha Matbaası, İstanbul 1960, s.207.

anayasacılık hareketleri için de geçerlidir. Ne var ki, teorik boyutuyla her iki doktrinin pratik sonuçları önemli farklılaşmalar doğurucu özelliklere sahiptir ve siyasal temsilin niteliğinde farklılaşmalar getirmektedir.

Bir defa, milli egemenlik anlayışında egemenlik kayıtsız-şartsız olarak soyut bir varlık olan millete aittir. Bu nedenle de, millet iradesi ancak temsilciler vasıtasıyla ifadesini bulur. Bir diğer deyişle, millet manevi kişi olduğundan, egemenliğini ancak gerçek kişiler eliyle kullanabilir ki, bunlar da temsilcilerdir. Halk egemenliğinde ise, egemenlik somut bir gerçek olan halka ait olduğundan, halk bu egemenliğini, özellikle de yasama hakkını bizzat kullanmalıdır. Ancak büyük ölçekli devletlerde bu imkansız olduğundan, halkın müdahale hakkı saklı kalmak koşuluyla temsilciler tarafından kullanılır. Sonuçta, temsili demokrasi milli egemenlikte teorik bir zorunluluk, halk egemenliğinde ise pratik zorunluluk (yani aslında istenmeyen bir durum) olmaktadır.

İkinci olarak, milli egemenlikte teorik zorunluluk olan temsili demokrasinin aynı zamanda saf olarak da uygulanması gerekmektedir. Bunun da başlıca iki sonucu vardır. Öncelikle, seçilen temsilciler hukuken kendilerini seçenlerden bağımsızlaşırlar. Çünkü, temsilciler kendilerini seçenlerin ve seçildikleri bölgenin değil, bütün milletin temsilcileridir. Bu nedenle, seçmenler temsilcilere talimat veremez ve onları azledemezler. Sonra, temsilcilerin yasama tasarrufuna herhangi bir müdahale ve katılımı bulunamaz. Millet egemenliğinde tamamen teorik olarak, yarı doğrudan demokrasiye ve (referandum, plebisit, kanun teklif, veto gibi) yöntemlerine yer verilmez. Buna karşılık, halk egemenliğinde halkın temsilcilerin şahısları ve tasarrufları üzerinde etki ve müdahalede bulunma hakkı vardır. Bu bakımdan, temsilciler halk tarafından azledilebilir ve her türlü yarı doğrudan demokrasi vasıtaları kullanılabilir. Her iki anlayıştaki bu farklılaşma bizi temsili vekalet-emredici vekalet ayırımına götürmektedir.

Üçüncü olarak, Halk egemenliğinde oy kullanma bir hak iken, milli egemenlikte bir fonksiyon, bir yetki sayılmaktadır. Çünkü, milli egemenlikte seçmenler egemenlik hakkına sahip değillerdir.

Nihayet, yine tamamen teorik olarak, milli egemenlikte kuvvetler ayrılığı ilkesine, ikinci meclis ve kanunların anayasallığının denetimi gibi fren ve denge mekanizmalarına yer verilebilirken, halk egemenliği halk iradesinin gerçekleşmesini frenleyecek ya da geciktirebilecek nitelikte bu gibi anayasal mekanizmalarla pek kolay bağdaşmamaktadır³³.

³³ KUBALI, **a.g.e.**, s.208-209; KAPANİ, **a.g.e.**, s. 74; TEZİÇ, **a.g.e.**, s.100-102; HAZIR, **a.g.e.**, s.67; HAKYEMEZ, **a.g.e.**, s.74-75. Şeref İBA, **Anayasa ve**

Teorik olarak milli egemenlik ve halk egemenliği kavramlarının uzlaşabilir oldukları görünmemekle birlikte, uygulamada Fransız İhtilali'nden hemen sonra çıkarılan anayasalarda dahi kaynaştırılmaya çalışıldıkları görülmektedir. Günümüz modern anayasalarında gerek halk egemenliği, gerekse milli egemenlik kavramlarının sonuçları olan düzenlemelere bir arada yer verildiği görülmektedir³⁴. Bu anayasalar (hemen aşağıda görüleceği üzere) aslında milli egemenlik teorisini benimsemiş olmakla birlikte, bir anlamda demokrasinin orijinine duyulan bağlılığın sonucu olarak halk egemenliği teorisinden kaynaklanan oy kullanmanın bir hak olması, genel oy ilkesinin kabulü ve referandum gibi bazı unsurlara da yer vermektedirler³⁵. Netice olarak, halk ve ulus egemenliği kavramlarının doğurduğu sonuç bakımından, (bugün için) aralarında önemli bir fark bulunmadığı kabul edilebilir³⁶.

Siyasal Kurumlar (100 Soruda), Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s.59.

³⁴ Bahtiyar AKYILMAZ, "Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi", *GÜHFD*, C.II, Sy. 1-2, Prof.Dr. İhsan Tarakçıoğlu'na Armağan, Ankara 1999, s.218.

³⁵ Bkz., HAZIR, *a.g.e.*, s.67. Nitekim, her siyasal sistemin büyük ölçüde ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, tarihi, dili ve kültürü gibi değişkenlere göre şekillendiği, hatta kurucu iktidarı anayasa yapım sürecinde bağlayan herhangi bir hukuk normu olmamasına karşılık söz konusu değişkenlerin etkilediği göz önüne alındığında, bir demokrasinin de bunlardan bağımsız olarak ortaya çıkamayacağı ve şekillenemeyeceği açıktır. Bununla birlikte, kurmamız zorunlu olan bir denge olduğunu da görmek zorundayız. Eğer sadece halk egemenliği esasını kabul edersek, sadece o an için var olan insan kitlesinin popülar tercihleri her zaman kökten dönüşümleri karşımıza çıkarabilir. Örneğin, Fransız doktrininde 1958 Anayasasının 89. maddesinde yer alan hükümet şeklinin Cumhuriyet oluşuna ilişkin hükmün değiştirme yasağına rağmen teknik hukuki bir düzenlemeyle değiştirilebileceği kabul edilmektedir. Bu, 1958 Anayasası kurucularının gelecek kurucuları bağlayamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bkz., Robert BADINTER-Bruno GENEVOIS, **Anayasal Normlar Hiyerarşisi Ve Temel Hakların Korunmasındaki İşlevi**, VIII. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı, Fransa Anayasa Konseyi Raporu, Çev.İşıl Karakaş, 3. Cilt, s.151. Şüphesiz ki bu bakış açısı bir çok riskleri beraberinde getirebilir. Almanya'da 1933'te iktidara gelen Nasyonal Sosyalist Parti de bu anlamda bir kurucuydu. Yine, tarih bize rejim değişikliklerinin hiç de normal yollardan olmadığını ispatlamıştır. Diğer taraftan, milli egemenlik ilkesini çok katı bir biçimde yorumlar, kurucuların her türlü tercihini dogmatik değerler haline getirirsek ve zamanın getirdiği değişikliklere göre halkın talep ve tercihlerini (köktenci olmamak koşuluyla) dişlarsak, bu da siyasal sistemin kendisini zamana göre uyarlamasını engelleyecek ve dolayısıyla da meşruluğunu aşındıracaktır.

³⁶ DOĞAN, *a.g.m.*, s.429.

KHuKa

II. SİYASAL TEMSİL ÜZERİNE

A. Temsil Kavramı

Dünyadaki pek çok anayasa, temsil ile egemenlik arasındaki ilişkiyi vurgulayan ifadelerle yer vermektedir. Örneğin 1958 Fransız Anayasası'nın 3. maddesinin ilk fıkrasında halka ait olan ulusal egemenliğin temsilcileri ve referandum vasıtalarıyla kullanılacağı hüküm altına alınmıştır³⁷. Yine 1949 tarihli Federal Almanya Anayasası'nın m.20/2 hükmünde egemenliğin halkta olduğu ve bu egemenliğini yetkili organlar ve seçimler yoluyla kullanacağı kayıt altına alınırken, Federal Millet Meclisi'nin seçimlerini düzenleyen m.38/1 hükmünde milletvekillerinin halkın temsilcisi oldukları ifade edilmiştir³⁸. 1947 tarihli İtalyan Anayasası'nın 1/1. maddesi "Egemenlik halkındır; halk bu egemenliği, Anayasada gösterilen şekil ve sınırlar içinde kullanır"³⁹ hükmünü içermektedir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 6. maddesi de, "Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır" demek suretiyle temsili demokrasiyi benimsediğini göstermektedir.

Temsilin kelime anlamı, bir şeyi bir başka şeye benzetmek ve onun örneğini almaktır⁴⁰. Bir diğer ifadeyle temsil, bir resmin bir kişi ya da sahneyi temsil ettiğini söylediğimiz zamandaki gibi, mevcudu göstermek ya da betimlemek anlamına gelir. Siyasette, temsil bir birey veya grubun ya da halkın daha büyük bir bölümünün adına savunuculuğunu yapmak anlamına gelir⁴¹. Hukuki bakımdan temsil ise, herhangi bir konuda bir kimsenin iradesinin sanki onun tarafından açıklanmış gibi, hukuki sonuç doğuracak biçimde, yetkilendirdiği kimse tarafından ortaya konulmasıdır. Bu ilişki vekalet olarak adlandırılmaktadır. Vekil (temsilci), müvekkilin (temsil edilen) verdiği talimatın sınırları içerisinde ve bunların yerine

³⁷ <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp#TITLE%20IV> 23.02.2005. Bu hüküm, halk egemenliği ile milli egemenlik kavramlarının aynı anayasa hükmünde yer almasına tipik bir örnek oluşturmaktadır.

³⁸ <http://www.jurisprudencia.de/jurisprudencia.html> 23.02.2005.

³⁹ Yaşar GÜRBÜZ, **Anayasalar**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1981, s.129.

⁴⁰ BAŞGİL, *a.g.e.*, s.227. Ayrıntılı bir çözümleme için bkz., Bülent Nuri ESEN, **Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)**, Ayrıldız Matbaası, Ankara 1970, s.476-78.

⁴¹ Andrew HEYWOOD, **Political Theory (An Introduction)**, Second Edition, St. Martin's Pres, New York 1999, s.233.

getirilmesinden sorumlu olup, gerekli hukuki işlemleri yapmakla yükümlüdür⁴².

Esas itibarıyla özel hukuka ait olan bu müessese, zaman içerisinde kamu hukuku alanına geçmiştir. Önceleri özel hukuktaki yerini korumakla birlikte, 18. yüzyıl sonlarından itibaren kamu hukuku ilkelerine has bir karakter almıştır⁴³. Bundan sonradır ki, siyasal alanda temsil ilişkisi, toplumun sahip olduğu egemenlik hakkının toplum adına ve toplumun seçeceği kimseler tarafından kullanılması biçiminde karşımıza çıkar. Burada temsilin temel unsuru, temsil edilenin temsilciye verdiği "adına hareket etme yetkisi"dir. Bu şekilde yetkilendirilen temsilciler, topluluk adına yönetim işini yürütecek organı ortaya çıkartmak suretiyle, halkın bizzat kendisini yönetebilmek imkanlarından uzaklaştığı devrede demokratik rejimin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır⁴⁴.

Temsil, aslında hukuki bir kavram ve müessese olmakla birlikte, milletin temsili bundan öte siyasal bir kavram ve sorun olarak karşımıza çıkmakta ve dolayısıyla daha çok siyasal temsil terimi ile ele alınmaktadır. Bir müessese olarak siyasal temsil, siyaset biliminin ve kamu hukukunun tartışmalı konuları arasında yerini almıştır. Bunun siyasal temsil teriminin bizatihi kedisine ilişkin boyutları olduğu gibi, egemenlik kavramıyla olan yakın ilişkisinden kaynaklanan boyutları da bulunmaktadır.

Demokratik siyasal sistemler ulus-halk egemenliğine dayanmaları ve bu egemenliğin esas itibarıyla seçimler ve temsilciler vasıtasıyla kullanılmasını öngördüğü için, egemenlik ile siyasal temsil arasındaki ilişki kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere anayasalarda çeşitli biçimlerde ifadesini bulmuştur. Günümüz demokrasilerinin temsili demokrasiler olarak adlandırılmaları da egemenliğin temsilciler aracılığıyla kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

B. Siyasal Temsilin Türleri

Siyasal temsilin türleri bakımından çeşitli yaklaşımlar görülebilmektedir. Bir ayrıma göre siyasal temsil iki gruba ayrılarak incelenebilir; liberal demokratik temsil teorileri ve kolektivist temsil teorileri. Liberal temsil teorisi aşağıda göreceğimiz temsili vekalet karşılık gelirken, diğeri 19. yüzyılda Avrupa sosyalistlerince geliştirilen, sınıf çatışması

esasına dayanan ve meclislerin bireyleri ve görüşlerini değil fakat çoğunluktaki sınıfı temsil eden bir yapıya sahip olmasını ifade etmektedir⁴⁵.

Bir başka ayırım, aşağıda inceleyeceğimiz iki temsil türüne (emredici vekalet ve temsili vekalet), iki ya da üç türün eklenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bunlar, parti vekaleti, mikrokozmetik temsil ve sembolik temsildir. Parti vekaleti, özellikle siyasal partilerin günümüzde ulaştıkları belirleyici rolün bir sonucudur. Siyasal partiler belirli bir program çerçevesinde seçimlere katılmakta, seçmenler de çoğunlukla belli bir ideoloji ya da programa bakmak suretiyle oy kullanmaktadır. Dolayısıyla, temsilin aracı bireysel politikacılar değil partiler olmaktadır. Parti vekaleti doktrini, Ulusal politikaların belirlenmesinde, uluslar arası kriz durumlarında yetersiz kalacağı ve ancak çoğunlukçu seçim sistemlerinde uygulanabileceği noktalarında eleştirilmiştir. Mikrokozmetik temsil de, temsil edenlerin toplumun bir mikrokozmu olmasını istemek belirleyicidir. Buna göre, bir temsili hükümet, toplumdaki bütün grup ve kesimlerden olmalı ve sayı bakımından da toplumdaki grupların büyüklüğüyle orantılı olmalıdır. Bu temsil türü de, başta temsili dışlayıcı ve dar biçimde betimlediği için çeşitli bakımlardan eleştirilmektedir. Örneğin, buna göre, kadınları ancak kadınlar, işçileri ancak bir işçi ...temsili edebilir. Sembolik temsilde ise, bir şeyin veya amblemin daha büyük ve daha soyut bir varlığı sembolik olarak temsili söz konusudur. Adalet terazisinin hukukun özünü temsil etmesi gibi. Kişiler de sembolik temsilciler olabilmektedir. Kraliçe Elizabeth'in İngiliz ulusunun sembolü oluşu gibi. Bu temsil türünün siyasal faaliyetteki rolü, bir azınlık grubunun üyesinin itibarlı bir mevkie atanması sonucunda, o grubun toplumun tam üyeleri olarak kabul edildiğini göstermesi bakımından taşıdığı önemdir⁴⁶.

Kamu Hukukundaki siyasal temsil anlayışı, özel hukukta olduğu gibi seçmenle temsilci arasında bir vekalet olduğu esasına dayanmaktadır. Siyasal temsil genellikle, bu vekalet ilişkisinin taraflara verdiği hak ve borçlar bakımından **emredici vekalet (delegate)** ve **temsili vekalet (trustee)** olarak iki gruba ayrılarak karşılaştırmalı biçimde incelenmektedir⁴⁷. Bu ayırım yukarıda da gördüğümüz üzere, halk egemenliği ile milli egemenlik teorilerinin gerek temsilcilerin ve gerekse seçmenlerin statüleri bakımından

⁴² Oya ARASLI, **Adaylık Kavramı Ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı**, AÜHF. Yayını, Ankara 1972, s.10.

⁴³ BAŞGİL, **a.g.e.**, s.228.

⁴⁴ ARASLI, **a.g.e.**, s.10.

⁴⁵ Bkz., BALL, **a.g.e.**, s.114-18.

⁴⁶ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasal Demokrasi**, 4.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2001, s.236-40.

⁴⁷ ARASLI, **a.g.e.**, s.11-12.

farklı sonuçları olmasından kaynaklanmaktadır⁴⁸.

Emredici vekaletin teorik ve pratik olarak halk egemenliği anlayışının bir sonucu ve uygulaması olmasına karşılık, temsili vekalet teorik ve pratik olarak milli egemenlik anlayışının sonucu ve uygulamasıdır. Özel hukuktaki vekalet müessesesine büyük ölçüde benzerlik gösteren emredici vekalet karşılık, temsili vekalette kamu hukukunun kendine has özelliklerinin hakim olduğu görülmektedir. Her iki vekalet türünün başlıca özellikleri ise şunlardır⁴⁹:

Emredici vekalette vekaletin ferdi oluşuna karşılık temsili vekalette geneldir. Temsili vekalette temsilcinin belirli bir seçim bölgesindeki seçmenlerce seçilmesi seçmenlerle arasında bir vekalet ya da temsil ilişkisi meydana getirmez. Buna karşılık, temsilci yalnız seçildiği seçim çevresindekilerin değil, bütün milletin temsilcisi ve vekildir⁵⁰. Vekalet bireysel değil millidir. Vekalet bir bütün olarak Millet tarafından, yine bir bütün olarak Millet Meclisine verilmiştir. Çünkü, egemenlik bölünmez ve devredilmez bir bütün olarak millete aittir. Bu nedenle milli irade anayasa hükümlerine uygun olarak toplanmış olan temsilciler aracılığıyla mecliste tecelli eder. Temsilci birey olarak milli iradeyi ifade edemez; yalnızca üyesi olduğu mecliste milli iradenin tecellisine ve açıklanmasına katılır. Seçmenlerin de, milli iradenin gerçekleşmesine başkaca katılma imkanı yoktur. Emredici vekalette ise, seçim temsilci ile onun seçildiği seçim çevresi seçmenleri arasında bir akitir. Bu akdin konusu ise, seçilen vekilin yerine getirilmesini taahhüt ettiği belirli bir programın gerçekleştirilmesidir. Buradaki vekalet ilişkisi, vekil ile onun seçildiği seçim çevresindeki seçmenler arasındadır. Diğer bir ifadeyle, temsilciye teker teker oy veren bölge halkı, oy verdiği kimseye birer birer vekalet vermektedir.

Emredici vekalette vekalet hem emredici hem de bağlayıcı niteliktedir. Emredicidir, çünkü seçmenler seçtikleri kimselere bir takım talimatlar verir, temsilcilerine parlamentoda nasıl hareket

edeceklerini ve belirli bir konu hakkında ne şekilde oy kullanacaklarını bildirirler. Bu talimat bazen zımni de olabilir. Bağlayıcıdır, çünkü seçmenler, seçtiklerini beğenmedikleri, onların kendilerinin emir ve talimatlarına uymadıklarını gördükleri takdirde, yasama dönemi bitmeden önce de temsilciyi azledebilirler. Bu nedenle emredici vekalet aynı zamanda "bağlayıcı vekalet" olarak da adlandırılmaktadır⁵¹. Buna karşılık temsili vekalette vekalet siyasiydir. Temsilciler seçildikten sonra, seçmenlerin talimat ve emirleriyle hareket etmez. Yönetime ilişkin konularda kendi düşünce, bilgi ve vicdani kanaatine göre karar verir. Bunun sonucu olarak da, davranışlarından ötürü hukuken sorumlu olmayıp, yasama dönemi bitmeden azledilebilmesi mümkün değildir.

Emredici vekalette temsilci ile seçmenler arasında mali bir ilişki bulunmaktadır. Temsilci seçim bölgesine karşı malen dahi sorumlu olup, hesap vermekle yükümlüdür. Diğer taraftan, temsilciler ödeneklerini seçtikleri seçim bölgesinden alırlar. Oysa temsili vekalette temsilciler ödeneklerini devletten alırlar.

Her iki vekalet türü de çeşitli eleştirilere uğramıştır. Emredici vekalet, temsilcilerin kendilerini seçmenlerin çıkarlarıyla bağlı olmasından dolayı, dar görüşlülüğü ve çatışmayı teşvik etme eğilimi taşımaktadır⁵². Aşağıda da görüleceği üzere, bu vekalet türünün terk edilmesinde en önemli husus bu olmuş olmuştur. Diğer taraftan, emredici vekaletin temsil kavramıyla uzlaşabilmesi de tartışmalıdır. Heywood'un ifade ettiği gibi, "...seçilmiş olmalarının ötesinde profesyonel siyasetçilerin seçim bölgelerini temsil ettiklerini nasıl ve niçin ileri sürebilecekleri pek açık değildir. 'Temsil' terimi bünyesinde pek çok anlamlar barındırmaktadır. Bu terim, temsilcilerin kendi fikirlerini hiç karıştırmaksızın seçmenlerinin görüşlerini tamı tamına aktaran delegeler veya araçlar olduklarını ima edebilir...Daha yaygın olarak, temsil daha büyük bir grup adına ve onların çıkarları istikametinde hareket etmek anlamını taşır. Bu anlayış siyasetçileri seçmenlerinin çıkarına olacak şekilde kendi başlarına düşünebilmeye muktedir kılar...Nihayet, temsil, siyasetçilerin halkla aynı geçmişe, sosyal tecrübelerle, çıkarılara sahip olması anlamında halkın karakteristik bir örneğini yansıttığı anlamına da gelir"⁵³.

⁴⁸ TEZİÇ, a.g.e., s.100.

⁴⁹ BAŞGİL, a.g.e., s.229 vd.; Selçuk ÖZÇELİK, **Anayasa Hukuku Dersleri-İkinci Cilt**, İstanbul 1983, s.243-45.

⁵⁰ Buna örnek olarak şu olay gösterilmektedir: "Fransa'da 1871 yılında Milli Meclis, Alsas-Loren'i Fransa'dan ayıran Francfort andlaşmasını onayladığı zaman, bu ilhak edilen departmanın mebusları, Meclisi terk etmek ve istifa etmek istediler. Bu istifa talebi reddedildi. Zira, mebuslar sadece kendilerini seçen seçim bölgesindeki seçmenlerin değil, bütün Fransız milletin temsilcileridir, dendi". ÖZÇELİK, a.g.e., s.243-44.

⁵¹ Bkz., HAKYEMEZ, a.g.e., s.73.

⁵² ERDOĞAN, a.g.e., s.237.

⁵³ Andrew HEYWOOD, "Demokrasi", **Sosyal ve Siyasal Teori**, 2.Baskı, Editör Atilla YAYLA, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s.74.

Emredici vekalet anlayışı çeşitli eleştirilere uğramış ve zamanla uygulamada geçerliliğini yitirmiş olmakla birlikte, temsili vekaletle yönelik en ciddi eleştiriler başta radikal demokrasi taraftarlarınca gelmiştir. Rousseau'cu bu yaklaşıma göre, egemenlik halka aittir ve vatandaşlardan her birisi bu egemenliği bir parçasına sahiptir. Dolayısıyla, demokrasi halkın egemenliği bizzat kullandığı rejimlerde söz konusu olur. Eğer bu mümkün değilse, halkın emir ve talimatları çerçevesinde hareket eden temsilcileri aracılığı ile egemenliği kullanmasının en uygun yol olduğu savunulmuştur. Bunun da ancak emredici vekalet niteliği taşıyan bir temsil ilişkisi gerçekleşmesi mümkündür⁵⁴. Çünkü Rousseau'ya göre, temsili sistem gerçekten demokratik olamaz. Temsili sistemde insanlar yalnızca birkaç yılda bir yapılan seçim zamanlarında özgürdürler. Bundan sonra ise, kölelikten de kötü olan yöneticilerine boyun eğme konumuna geri dönerler⁵⁵. Başlıca eleştirilerden bir diğeri, belki de demokrasi karşıtı ve sosyalizmin öncülerinden olan Proudhon'un sözleriyle ortaya konulmuştur. Ona göre, kusursuz bir seçim sistemi bulunamayacağı gibi, temsilcilerin belli bir ilçeyi, ili, köyü, sanayiye, ticareti ya da tarımı, yani farklı çıkarları değil de bütün bir memleketi temsil etmeleri kabul edilemez. Üstelik, bütün bir ülkeyi temsil etmekle hiçbir şeyi temsil etmemek aynı şeydir⁵⁶.

C. Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş

Temsilin ne şekilde gerçekleştiği ve niteliği sorununun yanında, diğer bir sorun da temsilin nerede gerçekleştiğidir. Bir diğer ifadeyle, temsilci/temsilciler söz konusu temsil görevini nerede gerçekleştirmektedirler. Şüphesiz ki bu temsili en geniş anlamıyla kullandığımızda birden çok cevabı da beraberinde getirecektir. Monarşilerde monarkın, aristokrasilerde aristokratların, diktatörlüklerde diktatörlerin şahsında gerçekleşmesi gibi. Fakat, burada sözü edilen yer açık bir şekilde öncelikle halk/millet meclisleri ve ikinci olarak da hükümetlerdir.

⁵⁴ ARASLI, a.g.e., s.13. Ayrıca bkz., İlhan F. AKIN, **Kamu Hukuku**, 6.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1990, s.162.

⁵⁵ David BEETHAM-Kevin BOYLE, **Demokrasinin Temelleri**, Çev. Vahit Bıçak, Liberte Yayınları, Ankara 1998, s.7.

⁵⁶ AKIN, a.g.e., s.217. Temsili demokrasiye yönelik radikal eleştiriler hususunda ayrıntılı bilgi için bkz., Norman BARRY, **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara 2003, s.344 vd.

Temsili kurumlar olarak meclislerin tarihi, aslında modern siyasi temsilin anlamını da bir biçimde ortaya koymaktadır. "Temsil kurumu ve temsili rejimler, İngiltere ve Fransa'da kralların kendilerine ait toprakların dışında genellikle asker ve vergi toplamak için danıştığı senyörler ve kilise büyüklerinden ibaret meclislere zamanla halktan seçilmiş kişilerin de temsilci sıfatı ile katılmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan temsil kurumuna ve temsili rejimlere, feodal düzenin bir ürünü denebilir. Temsilcilerin tartışılan konular üzerinde, kendilerini seçenlerin görüşlerini yansıtmakla görevli bulunduğu bu başlangıç devresinde; temsil ilişkisi, uygulamanın gereği olarak emredici vekalet niteliğini⁵⁷ taşımıştır. İngiltere'de 1245 yılında oluşan ve Kralın bir tür danışma meclisi olan Magnum Concilium'un zamanla gerçek bir parlamento haline dönüşmesi, teorik olarak olmasa da, pratiğin beraberinde getirdiği bir sonuç olarak yeni temsil anlayışına geçilmesini sağlamıştır⁵⁸.

Burada kullanılan yeni temsil anlayışı deyimi temsili vekaletten farklıdır. Bunun nedeni ise, bazı yazarların temsili vekalet başlığı altında incelenen seçmen-temsilci ilişkisinin niteliklerini taşıyan bu yeni temsil anlayışına (çünkü emredici vekaletten sonra ortaya çıkmıştır) vekalet adının verilmesini uygun bulmayan görüşleridir. Buna göre, seçmenleri temsil eden organ artık parlamentonun bütünüdür. Bu organ seçimlerden sonra ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da, seçmenlerin oyları ile oy verdikleri sırada mevcut olmayan bu organa vekalet verdikleri düşünülemez. Çünkü, vekalet iki hukuk süjesi arasında kurulacak bir ilişki olup, burada ancak bir yetki verme işlemi söz konusu edilebilir. Seçilenler de seçmenlerin vekili değil, temsilcileridir. Seçmenlere karşı, vekalet ilişkisinde olduğu gibi hukukun sorumlulukları bulunmamaktadır⁵⁹.

Fransa'da temsilin başlangıcı ise, kralın doğrudan doğruya tahta bağlı olmayan topraklar üzerinde yasama yetkisini kullanmak için senyör ve rahiplerin muvafakatını almak amacıyla topladığı Curia Recis adlı meclislere 1302'de imtiyazlı şehirlerden seçilmiş temsilcileri çağırmasıyla. Bu meclisler temsilcilerin de katılmasından sonra Etats Generaux adını almışlardır. Zamanla senyörler kendilerini aralarından seçtikleri kimselere temsil ettirmişlerdir. Bilahare, bütün ülke seçim bölgelerine ayrılmış ve bütün

⁵⁷ ARASLI, a.g.e., s. 14.

⁵⁸ Bkz., SARICA, a.g.e., s.41 vd; ARASLI, a.g.e., s.14 vd.

⁵⁹ SARICA, a.g.e., s.5; BAŞGİL, a.g.e., s.207.

seçim bölgelerinden temsilciler seçilmiş ve kralın çağırısı ile bizzat toplantıya katılanların yanı sıra, temsilci sıfatıyla katılanların da sayıları oldukça artmıştır. Etats Generaux toplantılarının sıklaşmaya başlamasıyla seçmenler ile temsilciler arasındaki ilişki de yoğunlaşmış ve emredici vekalet anlayışı uygulanmıştır⁶⁰.

Fransa'da Kral XVI. Louis 23 Haziran 1789 tarihli bildirisini ile emredici vekaleti yasaklamıştır. Millî egemenlik anlayışına bağlı olarak emredici vekaletin yasaklanmasının ve yeni temsil anlayışının kabul edilmesinin pratik ve teorik nedenleri bulunmaktadır⁶¹.

Pratik nedenlerin başında, emredici vekaletin siyasi bir faaliyet olan yasama fonksiyonu ile bağdaşmaması gelmektedir. Normal bir seçim dönemi için temsilcilerin, karşılıklarına çıkabilecek bütün sorunları çözebilecek şekilde talimat almaları mümkün olamamaktadır. Her yeni ve öngörülemez bir konunun gündeme gelmesi, temsilcinin seçildiği bölgeye giderek seçmenlerine danışabilmesi ve talimat alması güçlükler oluşturmaktadır. Emredici vekalet, ancak sürekli olarak toplanmayan, gündemleri önceden belirlenen danışma meclislerine uygun düşmekte olup, uzun süreli (ve tam zamanlı) yasama meclislerinde uygulanması bir çok sakıncayı beraberinde taşımaktadır⁶².

Emredici vekaletin terk edilmesinin teorik nedeni ise, 1789 İhtilali'nin benimsediği millî egemenlik doktrininin temsili vekalet anlayışından kaynaklanmaktadır. Millî egemenliğin bir sonucu olarak, seçilen temsilci bütün milleti temsil ettiğinden, böyle bir temsilciyi aynı zamanda bir bölgenin seçmenlerinin verdiği emir ya da talimatlarla bağlı saymak birbiriyile bağdaşmamaktadır⁶³.

1789'da emredici vekaletin Fransa'da yasaklanması, millî egemenlik anlayışına bağlı olarak temsili vekaletin (milletin temsili esasının) anayasal bir ilke olarak günümüze dek benimsenmesine yol açmıştır⁶⁴.

Sarıca'ya göre, emredici vekaletin terk edilerek yeni temsil anlayışının benimsenmesinin önemli bir başka nedeni de, Fransız İhtilali'nde hakim sınıf olan burjuvazinin, siyasi iktidar mücadelesinde üstünlüğünü güvenlik altına alacak bir anayasa hazırlanırken, dilek listelerinden

⁶⁰ ARASLI, a.g.e., s.16. Ayrıntılı bilgi için bkz., SARICA, a.g.e., s.18 vd.

⁶¹ TEZİÇ, a.g.e., s.100.

⁶² SARICA, a.g.e., s.165.

⁶³ SARICA, a.g.e.,s.166.

⁶⁴ TEZİÇ, a.g.e.,s.101.

kurtulması çabasıydı⁶⁵. Hakyemez de bu görüşe paralel olarak şunları ifade etmektedir: "... egemenliğin kullanılmasına göre yapılan ayırmada temsili demokrasinin fiili bir zorunluluk olduğu gerçeği yanında, aynı zamanda burjuvazinin çıkarları açısından temsili demokrasinin zorunlu biçimde benimsenmesi gereğini hatırlatmak gerekmektedir. Nitekim,...1789 Devrimi sonrasında burjuvazi kendi çıkarlarına uygun bir siyasal yapıyı oluşturmada, zorunlu olarak temsili demokrasiyi ve dolayısıyla ona imkan sağlayan ulus egemenliğini benimsemiştir"⁶⁶.

III. DEMOKRASİ VE SİYASAL TEMSİL

A.Egemenliğin Kullanılışına Göre Demokrasiler

Anayasacılık hareketlerine paralel olarak Batı'da egemenliğin kaynağının artık halk/ulusta olduğu anlayışına bağlı olarak ortaya çıkan yönetim biçimi, halkın belli bir süre için, belli sayıda temsilcilerini seçmesi ve kararların yönetilenler adına temsilciler tarafından alınması esasına dayanır. Bununla birlikte, yönetim biçimlerinin belirlenmesinde yönetilenlerin yönetime katılmaları ya da oynadıkları aktif rol belirleyici olmaktadır⁶⁷.

Demokrasinin doğrudan ve temsili olmak üzere iki genel türünden söz edilebilir. Doğrudan demokraside tüm yurttaşlar seçilmiş veya atanmış görevlilerin aracılığı olmaksızın devlet yönetimine katılabilirler. Ancak, böyle bir sistem açıktır ki, görece az sayıda insan ile uygulanabilir. Bugün en yaygın demokrasi biçimi temsili demokrasidir. Bu sistemde yurttaşlar siyasal kararları almak, yasaları yapmak ve kamunun yararını amaçlayan programları uygulamak için görevlileri seçerler⁶⁸.

⁶⁵ SARICA, a.g.e.,s.165. Bunun gerekçelerini Sarıca şöyle açıklamaktadır: "1- Burjuvazi çıkarlarını, kendi temsilcilerinin çoğunlukta olduğu bir Parlamento içinde, halkın yasama gücünü doğrudan doğruya demokrasi ya da emredici vekalet yoluyla elinde tuttuğu bu sistemden çok daha rahatlıkla savunabilecektir. 2-Burjuvazi, emredici vekaletin kaldırılmasıyla aynı zamanda geleceğini de güvenlik altına almış olacaktır. Böylece ileride halk çoğunluğunun çıkarlarıyla kendi çıkarlarının çatışması halinde, halkın sesinin Parlamentoda duyulması da önlenmiş olacaktır. Emekçi halk yığınlarının Parlamentoda söz sahibi olabilmek için, bütün XIX uncu yüzyıl boyunca ve XX inci yüzyılın başında Batı Avrupada yaptıkları uzun mücadeleler, bu iddianın gerçekliğini isbat etmektedir". SARICA, a.g.e.,s.165-66.

⁶⁶ HAKYEMEZ, a.g.e.,s.74, dn.301. Bu konuda ayrıca bkz., Mümtaz SOYSAL, **Anayasaya Giriş**, 2. Baskı, AÜSBF. Yayınları, Ankara 1969, s.50-1.

⁶⁷ TEZİÇ, a.g.e.,s. 219.

⁶⁸ USIA, **Demokrasi Nedir?**, Çev. Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara 1992, s.9-10.

Bununla birlikte, temsili demokrasi bakımından yarı temsili demokrasi ve doğrudan demokrasi bakımından da yarı doğrudan demokrasi tasnifleri de yapılabilmektedir⁶⁹.

1.Doğrudan Demokrasi ve Siyasal Temsil

Millet egemenliğini kabul eden, yani siyasal gücün halk/ulusa ait olduğu düşüncesini benimseyen her ülkede, kamu gücünün çeşitli yetkilerini yurttaşlar kendileri mi kullanacaklar, yoksa tersine bununla kendi adına ister birini, ister bir heyeti mi görevlendireceklerdir? Egemenlik haklarını seçmenler kendileri kullanıyorsa, böyle bir ülkede doğrudan demokrasi uygulanıyor demektir. Tarihte böyle yönetim biçimleri olmuştur ve bugün bile bazı İsviçre kantonlarında uygulanmaktadır⁷⁰.

Yönetim biçiminin doğrudan olduğunun klasik örnekleri ise, Roma Cumhuriyetinde ve Eski Yunan'ın bazı sitelerinde görülür⁷¹. Eski Yunan'da demokratik bir düzenin gerçekleşmesinin koşullarından birisi, yurttaşların toplanabilmesi ve izlenecek siyasetle ilgili olarak doğrudan kural koyup, karar alabilmeleridir. Bu düşünce o kadar köklüdür ki, Eski Yunanlılar için temsili yönetimi kavramak ve hele bunu doğrudan demokrasiye meşru bir alternatif olarak kabul etmek oldukça güçtür⁷².

Doğrudan demokrasinin tarihsel pratiğinin de gösterdiği üzere, bu yönetim biçiminde gerek kanunların yapılması, gerekse kamu gücüne ilişkin kararların bizzat halk tarafından alınması söz konusu olduğundan, kanun koymak amacıyla seçilmiş oluşan bir parlamento bulunmaz. Yöneten/yönetilen farklılaşmamasının ortadan kalkması, yurttaşlar arasında eşitliğin tam olarak gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır⁷³. Ne var ki, doğrudan demokrasiyi en ileri götürmüş toplumlarda bile, doğrudan yurttaşlarca yapılması güç tasarlanabilecek bir kamu faaliyeti olan idari görevlere halkın hiçbir zaman katılmadığı görülmüştür⁷⁴.

⁶⁹ Buradaki "demokrasi" sözcüğünün yerine "hükümet" sözcüğü de kullanılmaktadır. Bkz., TEZİÇ, a.g.e.,s.219.

⁷⁰ DUGUIT, a.g.e.,s.109. İsviçre Kantonlarının durumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., TEZİÇ, a.g.e.,s.237.

⁷¹ DUGUIT, a.g.e.,s.109.

⁷² Robert A. DAHL, **Demokrasi Ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara 1993, s.22-23.

⁷³ TEZİÇ, a.g.e.,s.236.

⁷⁴ DUGUIT, a.g.e.,s.109.

Nitekim, demokrasi kelime anlamıyla (halk tarafından yönetim) ele alındığında, konunun teorisyenleri için, gerçekleştirilmesi imkansız bir ideal ortaya çıkmaktadır. Bunun başlıca iki nedeni ifade edilebilir. Birincisi, doğrudan demokraside herhangi bir *temsili* biçiminin aracılığı olmaksızın karar verme ve kanun yapma bütün toplumun bir fonksiyonudur. Bu, ancak küçük toplumlarda bütünüyle uygulanabilir şeklindeki basit gözleme dayanmaktadır. İkinci neden ise, bir kişi veya grup üzerinde hakim olmayı eden *yönetme* kavramının kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda, eğer bütün halk yönetiyorsa, onun yönettiği veya üzerinde hakim olduğu kimdir? Demokrasi siyasal eşitliği gerektirmektedir, fakat yönetmek zorunlu olarak eşitsizlik içermektedir. Dolayısıyla, modern demokraside siyasal eşitlikten anlaşılan bir ırkın, sınıfın veya bireyin siyasal sürece katılmasının keyfi bir şekilde engellenmemesidir⁷⁵.

Diğer taraftan, doğrudan demokrasi idealinin etkisi ile, temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin uzlaştırılması olarak ifade edilmekte olan yarı doğrudan demokrasi ortaya çıkmaktadır. İlike olarak, temsili demokraside olduğu gibi kanun yine halk tarafından seçilmiş parlamentoya yapılmaktadır. Ancak, önemli konularda doğrudan yönetim biçimi uygulanmak suretiyle, kararlar bizzat seçmenler tarafından alınmaktadır. Temsili bir yönetim biçimi olduğu ölçüde halk egemenliği anlayışına dayanan yarı doğrudan demokraside, seçilmiş parlamentonun yanı sıra, halkın egemenliğin kullanılmasına doğrudan katıldığı başlıca üç yöntem uygulanabilmektedir: Referandum, halk vetosu ve halkın kanun teklifi⁷⁶.

2.Temsili Demokrasi ve Siyasal Temsil

Temsili demokrasi, klasik teoriye göre egemenliğin sahibi olan milletin bu egemenliğin kullanılmasını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir ve temelde milli egemenlik anlayışına dayanmaktadır. Bu durumda, temsilciler kendilerini seçen seçmenleri değil, fakat bütün bir milleti temsil etmektedirler. Buna, yukarıda incelemiş olduğumuz temsili vekalet ismi verilmektedir⁷⁷.

Temsili yönetimin başarısı, modern siyasetin merkezini elde etmesindedir. Avrupa'da, temsili kurumların geliştirilmesi ve pekiştirilmesi, sıklıkla söylendiği gibi bir devrim neticesinde değil, birkaç yüzyıl içinde olmuştur. Önce, monarklar temsili organlar olan meclislerin kontrolü altına

⁷⁵ BARRY, a.g.e., s.323.

⁷⁶ TEZİÇ, a.g.e.,s. 230. Ayrıntılı bilgi için bkz., aynı eser s.230 vd.

⁷⁷ TEZİÇ, a.g.e.,s. 220.

alındı, Daha sonra ise, meclisler demokratik seçimlerle oluşturulmaya başlandı. Demokratik öğeler (ifade özgürlüğü, halk/ulus egemenliği ve siyasal eşitlik) zorunlu olarak antik çağdaki predemokratik temsili kurumlara aşılandı⁷⁸. Temsili sistem uygulamanın bir sonucu olarak ve çeşitli düşünürlerin fikirleri doğrultusunda 1789 Fransız İhtilali felsefesine hakim olmuştur⁷⁹. Egemenliğin millete ait olduğu ve ancak temsil yolu ile kullanılması gerektiği düşüncesi bu tarihten itibaren diğer Batı ülkelerinde de benimsenmiş, halk egemenliği teorisinin uygulanma biçimi olan doğrudan veya yarı doğrudan demokrasilere yer verilmemiştir⁸⁰.

Temsili demokrasi 20. yüzyılın başlarına kadar en yaygın ve gözde yönetim biçimi olmuştur. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş günlerinde de açıkça gözlemlenebilir. Fakat II. Dünya Savaşı'na giden yıllarda temsili sistemin gözden düşüğü ve yeni yönelişlere cevap veremediği iddiaları da yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, şekil açısından (temsil edilenler değişse bile) temsili sistemden vazgeçilememiştir⁸¹. Aslında bu Huntington'un ifade ettiği Birinci demokrasi dalgasına denk düşmektedir. Nitekim, O'nun tespitine göre, 1926'da 29 civarında olan demokrasilerin sayısı 1942'ye gelindiğinde 12'ye inmiştir. Müttefiklerin II. Dünya Savaşı'nı kazanmalarının sonra 1962'ye gelindiğinde demokrasilerin sayısı 36'ya ulaşmıştır. Ancak müteakip bir ters dalga bu sayısı 30'a indirmiştir. Bununla birlikte 1974'te başlayan üçüncü demokratikleşme dalgası, 1990'lara gelindiğinde otuz yeni ülkeyi demokrasiler safına katmıştır⁸². Demokratikleşme dalgası günümüzde de devam etmekte olup, temsili demokrasilerin oldukça yaygınlık kazandığı söylenebilir.

Klasik temsili demokrasinin ortaya çıkışı başlıca üç sebep ile açıklanabilir ve bunlar temsil açısından belirleyicidir. Bunlar;

-Hukuki sebep: Millî egemenlik anlayışının bir sonucu olarak, genel (millî) irade her seçim bölgesine ait iradenin basit bir toplamından ibaret değildir. Millî irade yerel çıkarların toplamını

aşmaktadır ve ancak vaktiyle toplanmış olan millî bir mecliste bütün olarak açıklanması mümkündür. Çünkü, egemenlik bölünmez bir bütündür ve farklı seçim bölgeleri arasında parçalanamaz.

-Maddi sebep: Doğrudan demokrasi nüfus sayısının oldukça yüksek olduğu toplumlarda uygulanamayacağından, kanun halk tarafından değil, fakat halkın seçtiği parlamento tarafından gerçekleştirilebilir.

-Siyasi sebep: Fransa'da İhtilal'i yapanlar temsili yönetim biçimini benimserlerken, yurttaşların bütünüyle yeterli kültür düzeyine ve siyasî olgunluğa ulaşmadıklarını ileri sürmüşlerdi. Bunun sonucu olarak da, halk kanun yapmaya değil, fakat kanunu yapacak olanları seçmeye ehildir⁸³.

Seçmenin tamamen pasif bir durumda olduğu bu sisteme "saf temsili rejim" de denilmektedir. Ayrıca kısıtlı bir seçmen kitlesi söz konusudur. Dolayısıyla bu sistemin demokratik olduğu söylenemez. Ancak genel oy'a doğru gidiş ve siyasî partilerin giderek daha güçlü örgütlenmelere sahip olması, temsili hükümetin de demokratik olmasına yol açmıştır. Seçmenin pasif durumdan kurtularak daha aktif rol oynamaya başlaması ile saf temsili hükümet biçimi de değişikliğe uğrayarak, *yarı-temsili* bir nitelik kazanmıştır⁸⁴. Bu yönetim biçiminin de başlıca üç sebebi ifade edilebilir:

-Hukuki sebep: Uygulamada, millî egemenlik anlayışının halk egemenliği lehine bazı düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır. Seçmenler egemenliğin asli sahibi ise, bunun mantıksal sonucu olarak, temsilcilerinin kendi görüşlerinden etkilenmeleri de kaçınılmaz olacaktır.

-Siyasi sebep: Genel oy'un gerçekleşmesi ile seçmen siyasî bilince ulaşmış ve sadece oy veren pasif durumundan çıkmıştır.

-Manevi sebep: Eğitim düzeyinin yükselmesiyle seçmenlerin siyasal katılmaya olan ilgisi artmıştır⁸⁵.

B. Demokrasinin Biçimlendirdiği Çağdaş Temsil Anlayışı

Halk egemenliği ve millî egemenlik anlayışlarının temsile ilişkin olarak teorik farklılıklarının günümüzde artık çok bir önemi kalmadığı kabul edilmektedir. Millî egemenliğe dayalı anayasalarda da seçim artık bir kamu görevi değil, fakat halk egemenliği anlayışına bağlı bir hak olarak düzenlenmiştir. Genel oy

⁷⁸ Rod HAGUE-Martin HARROP-Shaun BRESLIN, **Comparative Government and Politics**, 4th edition, MacMillan Pres Ltd., England 1998, s.22.

⁷⁹ İlhan ARSEL, **Anayasa Hukuku (Demokrasi)**, 2. Bası, İstanbul 1968, s.177.

⁸⁰ ARSEL, **a.g.e.**, s.178.

⁸¹ Yıldızhan YAYLA, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, İstanbul 1985, s.220-21.

⁸² Bkz., Samuel P. HUNTINGTON, "Demokrasinin Üçüncü Dalgası", **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Der. Larry Diamond-Marc F. Plattner, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s.31. Ayrıca bkz., yazarın bu konudaki temel çalışması olan Samuel P. HUNTINGTON, **Üçüncü Dalga (Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma)**, Çev., Ergun Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993.

⁸³ M.H. FABRE, **Principes Républicains de Droit Constitutionnel**, P.U.F. 2e Ed., Paris 1978, s.217-18 (TEZİÇ, **a.g.e.**, s.220-21'den naklen).

⁸⁴ TEZİÇ, **a.g.e.**, s.221.

⁸⁵ FABRE, **a.g.e.**, s.219 (TEZİÇ, **a.g.e.**, s.222'den naklen).

ilkesinin kabulü, siyasal partilerin demokratik düzenin vazgeçilmez koşullarından birisi olması ve bunların pratikte doğurduğu bir çok sonuçlar, temsil anlayışının günümüzde artık oldukça farklı bir zemine kaydığını göstermektedir⁸⁶. Bu noktada, öncelikle “modern siyasi demokrasi, yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yoluyla, dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir”⁸⁷. Bu, anayasacılık hareketlerinin gelişim çizgisinde temsilin rolü ile şekillenmiştir. Bu gelişim çizgisinin iki temel direğinden birisi, devlet iktidarını kendi içinde (feodalite dönemindeki parçalanmış ve bölünmüş devlet iktidarının tersine kendi içinde fonksiyonel olarak) bölmek suretiyle yönetimde baskıyı önleyecek olan “kuvvetler ayrılığı” ilkesidir. Öteki de, egemenliğin millet/halk tarafından kullanılması ile ilgili olan “temsili rejim”dir⁸⁸.

Şüphesiz tarihsel süreçte oldukça önemli farklılığa yol açan bu anlayışların, ilk olarak demokratikleşme süreciyle birlikte olgunlaşan ulus devlet yapısıyla yakın ilişkisi olduğu söylenebilir. Demokratik teori, esasında ulus devlet modeli büyük ölçüde sekülerize olmuş bir toplum ile işletilmektedir⁸⁹. Ulus devletin temsili demokrasi temelinde yükselmesi ve bu temelde kurumsallaşması, ayrılıkçı akımları etkileyebilecek emredici vekalet anlayışının bu bakımdan tehlike olmaktan uzaklaşması sonucunu da beraberinde getirmiştir. “Monarşiden Cumhuriyet rejimine geçiş ve daha sonraları demokrasi rejiminin yerleşmesi ile birlikte, devlet-toplum ikiliği de ortadan kalkmıştır. Bunun oluşması da ancak, yönetilenlerin devlet iktidarının oluşumuna katılmaları ve iktidarın gücünü, yine yönetilenlerden alması ile sağlanabilir. Böylece, devlet-toplum ayrımını ortadan kaldıran ve demokratik sistemin temelini oluşturan klasik unsurlar belirmiştir”⁹⁰. Bunlar, tüm sistemin dayandığı taban olan a) temel

hak ve özgürlükler, b) temsil teorisi, c) seçimler, ve d) siyasal partilerdir⁹¹. Nitekim, günümüz demokrasilerinin bir çoğunda parti yasakları bakımından ortak nokta, ayrılıkçı faaliyetlerin yasaklanması olarak karşımıza çıkarken⁹², seçimler ülke çapında yapılmakta ve bunun sonucunda belirlenen temsilciler ise, belli bölgeleri ya da çıkarları değil, temsili vekaletin bir sonucu olarak bir bütün olarak milleti temsil etmektedirler.

Modern demokrasilerin kuruluşundan bugüne, demokrasilerin temsili demokrasiler olduğu ve halkın iktidarını temsilciler aracılığıyla kullandığı gerçeği göz önüne alındığında, önemli olan, demokrasilerin bu koşullar altında nasıl geliştirilebileceğidir. Bu noktada önemli olan husus, toplumsal aktörlerle (birey, öbek ya da kurum) siyasal aktörlerin birbirine bağlanması, dolayısıyla da yöneticilerin toplumsal temsilciliğinin sağlanması ve bu temsilciliğin kuvvetlerin sınırlandırılması anlayışı ve yurttaşlık bilinciyle birleştirilmesidir. Çünkü, demokrasi hiçbir zaman toplumsal ya da siyasal bir cephenin başarısına ve asıl önemlisi bir sınıfın zaferine indirgenemez⁹³.

Bir başka husus da, temsili organların oluşumuna ve işleyişine etki eden sivil toplum organizasyonlarının yaygınlaşması olarak ifade edilebilir. Nitekim, Batı’da demokrasilerin ortaya çıkmasında sivil toplumun varlığının etkisi açıktır. 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen devrimler, halka dayanan demokratik sistemlerin kurulmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin modern demokratik yönetimler bakımından ortaya çıkardığı başlıca sonuçlardan ikisi, liberal sistem ve buna dayalı temsil anlayışıdır⁹⁴. Günümüzde gelinen noktada, seçimler sonucu oluşan temel temsili organların dışında, büyük oranda halkın taleplerinin yan ürünü olarak devletin hızla büyümesi söz konusudur. Bu da, kamusal kararlar alan ve seçimlerle bağlı olmayan kuruluşların hem sayısını, hem de çeşidini arttırmıştır. İşte bunların etrafında, büyük ölçüde yerel unsurlara değil, ama fonksiyonel menfaatlere dayanan, uzmanlaşmış azman bir temsil örgütü gelişmiştir. Siyasal partilerin dışında, fakat sosyal hareketlerin daha seyrek olarak

⁸⁶ Bkz., TEZİÇ, a.g.e., s.102; ARASLI, a.g.e., s.22 vd.

⁸⁷ Philippe C. SCHMITTER-Terry Lynn KARL, “Demokrasi Nedir...Ne Değildir?”, Demokrasinin Küresel Yükselişi, Der., Larry Diamond-Marc F. Plattner, Çev., Levent Gönenç, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s.68.

⁸⁸ Erdoğan TEZİÇ, “Demokrasi, Devlet, Sistem, Felsefe ve Yönetim”, Yeni Türkiye, Yıl 1, Sy. 4, Ankara, Mayıs-Haziran 1995, s.7.

⁸⁹ Juan J. LINZ, “Some Thoughts On The Victory And Future Of Democracy”, Democracy’s Victory And Crisis, Ed. Axel Hadenius, Cambridge University Press 1997, s.411.

⁹⁰ M.Tevfik GÜLSOY, Demokrasilerde Siyasal Parti Teşkilatı Ve Parti İçi Demokrasi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2000, s.31.

⁹¹ Süheyl BATUM, “Türkiye’de Devlet-Toplum İlişkilerine Demokratik Devlet Anlayışı Açısından Bir Bakış”, Yeni Türkiye, Yıl 1, Sy. 4, Ankara, Mayıs-Haziran 1995, s.13-14.

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz., Fazıl SAĞLAM, Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999, 55-74.

⁹³ Alain TOURAINÉ, Demokrasi Nedir?, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.98.

⁹⁴ GÜLSOY, a.g.e., s.31.

görülmekte olan müdahaleleriyle desteklenen bir çok menfaat kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar, çoğu istikrarlı demokraside sivil toplumun önde gelen faaliyet biçimi olmaktadır⁹⁵. Bu, bizi aynı zamanda temsili bir görev olarak nitelemek sonucuna da götürür. Buna göre temsil, "açık uzmanlaşmış rejimlerde, seçkinler arasındaki bağlaşmaların değişmeleriyle olur; bu değişmelerse, seçkinlerin kamuoyu ve çıkar-grubu etkinliklerindeki değişmeleri algılayışlarının sonucudur"⁹⁶.

Touraine'nin ifade ettiği gibi, "temsili olmayan demokrasi yoktur ve yöneticilerin yönetilenler tarafından serbest seçimle belirlenmesi de, eğer yönetilenler 'sivil toplum'da oluşan istemleri, tepkileri ya da itirazları dile getiremiyorlarsa, hiçbir anlam taşımaz"⁹⁷. Günümüzde anayasal devlet anlayışının ve anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin bir sonucu olarak, temsili kurumların nasıl oluşacağı, temsilcilerin nasıl seçileceği ve temsilin mahiyeti anayasalarca düzenlenmektedir. Demokratik bir devlette temsilin özellikle yasa yapımı süreciyle olan ilişkisi bu bağlamda özellikle önemlidir. Sartori'nin de belirttiği gibi, yasa yapımı süreci, yasanın biçiminin, aynı zamanda da içeriğinin denetimini anlamına gelmektedir. Gerçekte, anayasal düzenlemelerin çoğu, yasa yapımı sürecinde hukukun adaletle bağlı kalmasını sağlayacak koşulları oluşturmak amacındadır. İşte bu nedendir ki, (temsili bir demokraside) yasa yapma seçilmiş organlara bırakılmıştır. Bu görevle seçilmiş olanlar, aynı zamanda temsili rollerine bağlı ve onunla frenlenmiş iktidar sahipleridir⁹⁸.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere, milletin temsiline en önemli etken olarak seçim müessesesi ve siyasal partiler başta olmak üzere seçimlerle ilişkili oluşumlar öne çıkmaktadır. Bu nedendir ki, yine Sartori'yi takip edecek olursak, seçimin özgür bir seçim olmasının dışında, seçenle seçilenin bağlantısı, seçmen karşısında seçilenin sorumlu olması gibi, normatif bir beklenti (üstelik, görevden uzaklaştırma yoluyla, yaptırımını olan bir beklenti) ile kurulmaktadır. Temsilin varlığı demokrasilerde seçmenlerin varlığına bağlıdır. Seçmenlerin serbest tercihleri olmaksızın yapılan bir seçimde de temsili hükümet ortaya çıkmaz. Böyle bir durumda yapılan seçim ise, halkın düzenli aralıklarla egemenliğini terk

⁹⁵ SCHMITTER-KARL, **a.g.m.**, s.72.

⁹⁶ Nelson W. POLSBY, "Yasama Organları", Yasama ve Yürütme Organları, Çev. Mete Tuncay, Ankara 1992, s.69.

⁹⁷ TOURAINE, **a.g.e.**,s.80.

⁹⁸ SARTORI, **a.g.e.**,s.350.

etmesinden başka bir şey değildir. Böylece, çağdaş demokrasiler kısaca, (a) sınırlı çoğunluk yönetimine (egemenliğine); (b) seçim usullerine, ve (c) iktidarın temsil yoluyla devredilmesine dayanırlar⁹⁹.

Günümüz demokrasilerinin temsili demokrasiler olması gerçeğine rağmen, doğrudan demokrasi idealine olan ilginin sona erdiğini söyleyemeyiz. Bugün ulaşılan iletişim teknolojilerinin, yönetim ile ilgili konuları müzakere etmek ve oylamak için insanların bir araya gelme zorunluluğunu ortadan kaldırdığı söylenmektedir. Buna göre, doğrudan demokrasinin ancak küçük toplumlarda uygulanabileceği tezi bugünkü teknoloji karşısında anlamını yitirmektedir. Dolayısıyla temsili sistem bir zorunluluk olmaktan çıkmaktadır¹⁰⁰. Özellikle, modern yönetimde halk katılımının azlığı hakkında büyüyen bir rahatsızlık söz konusudur. Bu durum, klasik demokrasi teorilerine dönük ilginin canlanmasına katkıda bulunmaktadır¹⁰¹.

IV. MİLLETİN TEMSİLİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

Anayasalar, milletin temsiline ilişkin olarak hükümler koymaktadırlar. Örneğin, Federal Almanya Anayasası'nın 38. maddesinin ilk fıkrasında "...Onlar (milletvekilleri), bütün halkın temsilcisi olup, kendilerine verilen vekalet ve emirlerle bağlı değildirler, yalnız vicdanlarına karşı sorumludurlar"¹⁰² ifadeleri yer almaktadır. Fransız Anayasası'nın 27. maddesi de "Her türlü emredici vekalet hükümsüzdür"¹⁰³ hükmünü öngörmektedir. İtalyan Anayasası'nın 67. maddesinde ise, "Parlamentonun her üyesi Ulusu temsil eder ve görevlerini emredici bir vekalet ilişkisi olmaksızın yerine getirir"¹⁰⁴ hükmü yer almaktadır. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 80. maddesinde de "Milletin temsili" kenar başlığıyla "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler" hükmü yer almaktadır. Söz konusu hüküm, ilk Anayasamız olan 1876 Kanunu Esası'den itibaren temel bir ilke olarak Anayasalarımızda yerini almıştır¹⁰⁵.

⁹⁹ SARTORI, **a.g.e.**, s.32.

¹⁰⁰ Bu konu ile ilgili bir çalışma için bkz., M.Emin RUHİ, **Doğrudan Demokrasi (e-Demokrasi)**, Seçkin Yayıncılık, Ankara2005.

¹⁰¹ HEYWOOD, **a.g.m.**, s.75.

¹⁰² GÜRBÜZ, **a.g.e.**,s.60.

¹⁰³ GÜRBÜZ, **a.g.e.**,s.112.

¹⁰⁴ GÜRBÜZ, **a.g.e.**,s.142.

¹⁰⁵ 1876 Kanunu Esası m.71, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu m.5, 1924 Anayasası m.13, 1961 Anayasası m.76.

Yukarıdaki hükümlerde açık bir biçimde iki temel ilke karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, milletvekillerinin bir bütün olarak milleti temsil etmeleri (*milletin temsili ilkesi*), diğeri de *emredici vekalet yasağıdır*. Her iki ilke, temsili demokrasinin bir sonucudur¹⁰⁶ ve temsilcilerin (milletvekillerinin) hukuki statüsünü belirleyici özelliği bulunmaktadır.

Ulus egemenliğinin doğal bir sonucu olarak, milletvekilleri kendilerini seçenlerin ve seçtikleri çevrenin vekili ve temsilcisi değildirler; öncelikle manevi ve soyut bir varlık olan ulusu temsil etmektedirler¹⁰⁷. Böylece, milletvekillerinin temsil yetkisi ve statüsü, kendilerini seçenlerin iradesinden bağımsızlaştırılmakta, dolayısıyla emredici vekalet ilişkisi yasaklanmaktadır¹⁰⁸. Emredici vekalet yasaklanırken, bunun yerine temsili vekalet ilişkisi öngörülmektedir. Bu vekalet türü ise, "esasında milletvekilini seçildiği bölgeden koparmayı amaçlayan ve milletle kaynaştıran bir ilişkidir"¹⁰⁹. Dolayısıyla, hukuki olarak temsil, genel, milli ve siyasal bir nitelik taşımaktadır. Temsilin genel olması, temsilciyi bütün sorunları çözme hususunda yetkili kılarken, milli nitelikte oluşu temsil edilenin bütün olarak millet, temsilcinin de tek tek milletvekilleri değil, millet meclisi olduğunu ortaya koymaktadır. Temsilci seçmenden bağımsızlaştırıldığı için, emredici vekaletin aksine, milletvekilleri kendilerini seçenlerin istek ve talimatlarıyla bağlı birer delege değildirler¹¹⁰. Klasik temsili rejimin yerleşmiş bir ilkesi olan bu vekalet ilişkisi, siyasal partilere dayalı çağdaş siyasal yaşamda farklılaşmıştır. Günümüzde, milletvekili ile partisi arasında sıkı bir ilişki mevcuttur ve milletvekilleri çoğu zaman partisinin direktifleriyle hareket etmek durumunda kalmaktadır¹¹¹.

Bu ilkeden başlıca şu hukuki sonuçlar çıkmaktadır:

1- Milletvekillerinin kendilerini seçenler tarafından azledilmeleri (recall) mümkün değildir. Bunun yanı sıra, seçmenler milletvekillerine herhangi bir hususta hukuken

bağlayıcı emir ve talimat (emredici vekalet) veremezler. Milletvekilleri, her bir konuda genel çıkarın neyi gerektirdiğine ilişkin olarak kendi vicdani kanaatlerine göre hareket etmelidirler. Bunun teminat altına alınmasını sağlayan teknik bir çözümlemenin sonucu olarak, milletvekilleri ödeneklerini devletten alırlar. Ancak bu ilke, milletvekillerinin aynı zamanda seçim bölgesinin çıkarlarını savunmasına bir engel oluşturmamaktadır. Temsili demokrasinin doğası gereği, seçen ve seçilenler arasında, gereğinin günlük anayasal pratikte yerine getirileceği bir güven ilişkisi de bulunmaktadır.

2- Milletvekilleri mensubu oldukları partiden istifa edebilir, başka bir partiye girebilirler. Çünkü milletvekilinin hukuki statüsü sadece seçmenlerinin veya seçim bölgesinin değil, aynı zamanda partisinden de iradesinden bağımsızdır.

3- Milletvekilleri yapmış oldukları işlerden ve açıkladıkları görüşlerden dolayı seçmenlere hesap vermek yükümlülüğünde değildirler. Milletvekillerinin hukuki sorumlulukları anayasa ve yasalarca düzenlenir. Siyasi sorumluluk bakımından ise, bir daha ki seçim süreci esastır.

4- Milletvekilleri meclisin üyesi olmasından kaynaklanan ayrıcalıklarından yoksun bırakılamazlar; kendi istekleri ile dahi bunlardan vazgeçemezler; sorumsuzluk ve dokunulmazlığın kendileri hakkında uygulanmamasını isteyemezler. Bu, ancak meclisin dokunulmazlığı kaldırması durumunda mümkündür.

6- 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 84. maddesinde düzenlendiği gibi, milletvekilinin Meclis üyeliğinden istifa etmesi, üyeliğin otomatik olarak sona ermesi sonucunu doğurmaz. Buna Meclis genel kurulu karar verir. Bu düzenleme de milletin temsili ilkesi çerçevesinde oldukça anlamlı bir durumdur.

7- Milletvekili seçildikten sonra, seçildiği bölgede meydana gelebilecek coğrafi ve demografik değişimler milletvekilliği statüsünü etkilemez¹¹².

SONUÇ

¹¹² ARSEL, (Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I), s.237-38; TEZİÇ, a.g.e.,s.100-101; ERDOĞAN, (Anayasa Hukuku), s.257-58; ÖZBUDUN, a.g.e., s.275; TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, a.g.e., s.222-23; Christian RUMPH, *Türk Anayasa Hukuku*, Çev. Burak Oder, Turhan Kitabevi, Ankara 1995, s.73; Ömer İZGİ-Zafer GÖREN, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, TBMM Basımevi, Ankara 2002, s.778-81; Yavuz ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, MimozaYayınları, Konya 2005, s.206.

¹⁰⁶ Aynı yönde bkz., Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000, s.242.

¹⁰⁷ İhan ARSEL, *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I*, Mars Matbaası, Ankara 1965, s.237.

¹⁰⁸ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara 2005, s.257.

¹⁰⁹ Bülent TANÖR-Necmi YÜZBAŞIOĞLU, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.223.

¹¹⁰ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, a.g.e., s.222.

¹¹¹ Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, 6. Baskı, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2000, s.275.

Demokratik egemenlik anlayışı siyasal temsil bakımından köklü bir dönüşümü ifade etmiştir. Otokratik yöntemlerde temsil, egemenliğin kaynağı ve kullanılışı bakımından demokrasilerden farklı meşruluk temellerine dayandığından, yönetime katılma bakımından halkın iradesine yer vermemektedir. Bununla birlikte, demokratik egemenlik ve meşruluk anlayışı, yönetime katılma ve yönetimi etkileme bakımından halkın iradesini esas alma yönündedir.

Demokrasilerde siyasal temsil tarihi gelişim içerisinde başlıca iki kategoride tartışılmıştır: emredici vekalet ve temsili vekalet. Emredici vekalette temsilciler daha çok delege niteliğindedir. Kendilerini seçenler ile olan ilişkileri oldukça sıkı olan bu vekiller, seçmenlerin talimatları doğrultusunda hareket etme yükümlülüğündedirler. Aksi halde, seçmenlerin seçtikleri kişileri azledebilmeleri mümkündür. Temsili vekalet anlayışında ise, temsilciler kendilerini seçenlerin değil, soyut ve manevi bir varlık olarak kişiliği olan milletin temsilcileridir ve parlamentonun bir üyesi olarak milleti temsil ederler. Ancak, bir bütün olarak milleti temsil eden tek tek temsilciler değil, bir bütün olarak parlamentodur.

Demokratik temsil anlayışlarındaki bu temel farklılık, yine demokratik egemenlikteki iki farklı teorinin sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, egemenliği somut olarak var olan halka dayandıran halk egemenliği doktrini ve onun bir sonucu olarak emredici vekalet anlayışıdır. Diğeri ise, egemenliği soyut olarak millete veren milli egemenlik doktrini ve onun sonucu olarak da temsili vekalet anlayışıdır. Buna, daha sonra ortaya çıktığı için yeni temsil anlayışı da denilmektedir.

Her iki temsil türü, demokrasinin pratiği bakımından da doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi tartışmalarını canlı tutmuştur. Doğrudan demokrasi temsille bağdaşmamakta ve savunucularınca da reddedilmekle birlikte, büyük coğrafya ve büyük nüfuslarda uygulanmasındaki imkansızlığın bir sonucu olarak kerhen kabul edilmiştir. Fakat bu defa da, seçmenle temsilci arasında oldukça sıkı bir bağ öngören emredici vekalet savunulmuştur. Buna karşın temsili demokrasi uygulamada geçerlilik kazanmış ve bunu sonucu olarak da temsili vekalet anlayışı benimsenmiştir. Doğrudan demokrasi ideali ve özlemi sona ermemekle birlikte, bugün de geçerli olan bu vekalet türüdür.

Ne var ki, zaman içerisinde her iki egemenlik anlayışını arasındaki farkların başta siyasal partileri ve sivil toplumun gelişimi ve seçimler bakımından genel oy

ilkesinin benimsenmesi ile azalması ve daha mühimi önemlerini yitirmesi, bu iki egemenlik teorisi ve onların siyasal temsil anlayışlarındaki katılığı aşındırmak¹¹³ suretiyle birbirlerine yakınlaştırmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi, demokrasinin geniş ölçekli bir siyasal sistem olarak kurulmasını sağlayan amaç ve usullerden hiç birisinin demokrasi sözcüğünün gerçek anlamı ile ilgisi bulunmamaktadır. Ama, bu insanoğlunun tarihindeki önemli ve değerli gördüğü şeyleri bugüne uyarlamasının önünde bir engel teşkil etmemektedir. Günümüz demokrasileri temsili demokrasiler olmakla birlikte, demokrasinin orijinine duyulan ilginin bir sonucu olarak, özellikle yarı doğrudan demokrasi müesseseleri temsili sistemlerde belirli ölçüde yer tutabilmektedir.

¹¹³ Klasik egemenlik anlayışının aşılması için bkz., Oktay UYGUN, "Üniter ve Federal Devlet Açısından Egemenliğin Bölünmezliği İlkesi", Cumhuriyet'in 75. Yılı Armağanı, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1999, s.393-96.